

Klarspråk.

BULLETTIN FRÅN SPRÅKRÅDET | NUMMER 2021|3

Demokrati kräver klarspråk

Demokrati har alltid varit ett av de starkaste argumenten för klarspråk. Alla ska kunna förstå vad myndigheter gör och varför. Det är förstås särskilt viktigt i beslut som påverkar enskilda personer, till exempel från Försäkringskassan eller kommunen. Demokratiargumentet kommer ibland i skymundan bakom argument om att spara tid och pengar, men det finns ändå kvar i bakgrunden. I det här numret flyttar vi fram det på hedersplatsen, i år när demokratin i Sverige firar 100 år.

Biträdande riksdagsdirektören Claes Mårtensson skröder inte orden. För att kunna rösta och delta i den politiska debatten måste man ges förutsättningar att förstå och värdera de politiska argumenten, skriver han. Detta poängteras även av Ida Seljeseth, som talar om "retoriskt medborgarskap".

Vi har också ett ansvar att stötta kollegor och vänner som kämpar med att lära sig svenska. Språkrådet har tagit fram en vägledning som kan hjälpa till. *Flerspråkighet i arbete* heter skriften och en av författarna, Sofia Tingsell, presenterar den.

Hurra för demokratin! Och hurra för klarspråk!

Inggrid Olsson, redaktör

Klarspråk och demokrati går hand i hand

I år är det 100 år sedan det första riksdagsvalet med allmän och lika rösträtt genomfördes. Det ledde till att de första kvinnorna tog plats i riksdagens kammare. På min arbetsplats i riksdagen firar vi på flera sätt demokratis märkesår, se riksdagen.se. Det genomförs också aktiviteter på temat på olika håll i landet.

Den svenska riksdagen tog då för hundra år sedan rejäla kliv mot att bli en verkligt representativ demokratisk församling. Att samtliga medborgare har rösträtt är självklart en omistlig del av demokratin, men en god demokrati kräver mer. Den måste syresättas i ett levande meningsutbyte. Alla måste kunna delta i och ta del av debatten. Annars får vi ingen demokrati som verkligen representerar väljarna. Meningsutbytet måste ge en förståelse för både demokratis spelregler och dess sakpolitiska innehåll.

För att kunna rösta och delta i debatten behöver jag ges förutsättningar att förstå och värdera de politiska argumenten. Hur ska man annars kunna ta ställning? Det kräver tydlighet i språket – eller *klarspråk* – i både tal och skrift.

Klarspråk skapar också jordmån för saklighet i det politiska samtalet. Det blir helt enkelt svårt att komma undan med det innehållslösa eller osanna när språket är klart. Jag ser det som den kanske största vinsten i en tid då politiken på sina håll inte längre drivs av sanningslidelse. Man kan ana att den politiska populism som brett ut sig över

Claes Mårtensson.

Foto: Riksdagsförvaltningen.

världen åtminstone till del kan förklaras av att demokratis språk grumlats och inte alltid väglett av en strävan att vara tydligt. Även EU-medlemskapet har fört in svenskan i en språktradition som inte alltid präglats av klarhet.

Så hur åstadkommer vi den språkliga uppräckning som jag pläderar för? Ett stort ansvar vilar naturligtvis på aktörerna i det politiska samtalet. Men vi måste alla anstränga oss för att uttrycka oss klart!

Hjälp med det kan vi få av våra språkexperter som numera finns i många organisationer. Jag uppmanar alla att ta den hjälpen. Våga fråga helt enkelt! Men det stora jobbet måste vi göra själva – både politiker, journalister och alla som deltar i det politiska samtalet.

Claes Mårtensson, biträdande riksdagsdirektör, Riksdagsförvaltningen (från 1 september lagman och chef för Förvaltningsrätten i Växjö)

”Alla måste kunna delta i och ta del av debatten.”

SKRIVRÅDET

Vi kan alla hjälpas åt att stötta personer som lär sig svenska

●●● Att kunna svenska i Sverige är viktigt för att man som invandrad person ska få tillgång till arbete, men också till sina barns vardag i skolan, till nya vänner i fotbollsklubben och till information om allt från vaccin till val. I många fall erbjuder samhället information på andra språk och ibland finns möjlighet till tolk, men det är knappast en lösning som någon ny talare är helt nöjd med. Då missar man fortfarande mycket som händer i hallen på förskolan eller sägs på nyheterna.

Och runt om i landet görs stora insatser och ansträngningar både i sfi-klassrum och utanför dem, där nya talare av svenska försöker bemästra språket. (Sfi = svenska för invandrare.) Ofta ses de här ansträngningarna som lösningen för ett flerspråkigt samhälle: de som har andra förstaspråk måste lära sig svenska. Men kommunikation är som bekant en process som omfattar fler deltagare än en. Den som har svenska som förstaspråk eller har talat det länge är en stor resurs för den som ska lära sig. Det finns mycket att göra på arbetsplatser och i

andra delar av samhället för att underlätta för den som ska lära sig svenska.

En ny skrift från Språkrådet, *Flerspråkighet i arbete*, tar upp den här frågan. Det är en vägledning som vänder sig till den som har goda kunskaper i svenska och som är chef för, eller kollega till, flerspråkiga personer. Den ger en bakgrund till hur flerspråkighet och språkinläring fungerar, tillsammans med handfasta råd om hur man kan organisera möten som stöttar en flerspråkig kollega och hur en anställningsintervju eller ett institutionellt samtal kan ordnas för att den nya talaren ska komma till sin rätt.

Att arbetsplatser fungerar är arbetsledningens ansvar, och även arbete med språk ska uppmärksammas. Det finns en risk att det är den flerspråkigas närmsta arbetskamrater som måste hjälpa till att hitta lösningar, och många kan känna sig osäkra i den rollen. Men prak-

tiskt, systematiskt arbete med språk är något som arbetsgivaren eller ledningen, gärna med hjälp av en språkkonsult, kan bistå med genom att utse och utbilda språkstödjare, utveckla mallar för återkommande texter och mycket mer.

Dessutom kan alla arbetsplatser utnyttja det faktum att den som kan mindre svenska kan mer av något annat språk, som kan komma till nytta i verksamheten. Skriften tar också upp strategier för att utnyttja flerspråkigheten till de anställdas och verksamhetens fördel.

Flerspråkighet i arbete kan användas i utbildningar och studiecirklar för språkutvecklande arbete. Den innehåller också diskussionsfrågor som knyter teori till vardaglig praktik – så att alla ska kunna delta i samhället.

*Sofia Tingsell, språkvårdare
i svenska på Språkrådet*

Tillgänglig information för alla – även under en kris

De mänskliga rättigheterna är universella och gäller lika för alla. En av dessa rättigheter handlar om rätten till information. Att som individ kunna ta del av information är viktigt för att kunna vara en del av samhället. Att i kris kunna ta del av information kan vara livsavgörande. Därför är tillgänglig samhällsinformation av största vikt.

Men vem har egentligen ansvaret för att alla kan ta del av samhällsinformation i Sverige? I kris gäller ansvarsprincipen, som säger att den aktör som har ansvar under normala förhållanden också har ansvaret under en krissituation. Detta ställer

stora krav på kommuner, regioner och statliga myndigheter.

Covid-19 har visat att samhället brister just kring tillgänglig samhällsinformation. Brister som har blivit särskilt tydliga när det exempelvis handlat om att ta fram information som varierar från region till region.

Kunskapen om hur man tar fram

Daniel Frelén

Foto: MTM

tillgänglig information i tillgängliga format är i dag för låg på alla myndighetsnivåer i Sverige. Ett av MTM:s uppdrag är att främja tillgänglig samhällsinformation och att vara ett kunskapscenter för tillgänglig läsning. Vi har och utvecklar kunskap om målgruppernas behov och kan vara ett stöd när olika format ska testas, utvecklas och spridas. Detta för att allas rätt till information ska kunna tillgodoseas.

*Daniel Frelén,
verksamhetsutvecklare
på Myndigheten för tillgängliga
medier (MTM)*

Klarspråk, kompetanse og kvinnelig stemmerett

Tenk deg at du skal holde et innlegg i en debatt. De fleste av de du skal overbevise er kritiske til kompetansen og klokheten din. Du har mindre erfaring fra debatt enn de andre, og lavere utdanning. Hva skal til for at du likevel skal ytre deg?

I år har svenske kvinner hatt stemmerett i 100 år. Gratulerer! Siden 1921 har kvinner vært formelt likestilte deltakere i det svenske demokratiet.

Kvinnens status i den politiske offentligheten ble likevel ikke endret over natten. Det ble stilt, og stilles fremdeles, spørsmål ved kvinnens vilje og evne til å delta på toppnivå. Kvinner i offentligheten utsettes for mer personangrep, hets og trusler enn sine mannlige kolleger. Hvilke motiver har de for å heve stemmen? Hva har de gjort, med hvem, for å havne i en maktposisjon? Har de den mentale kapasiteten som skal til for å tenke de store tankene og se helheten?

Når vi skal forklare forsinkelsen mellom formell og reell likestilling, snakker vi ofte om patriarkatet – om hvordan menn gjennom historien har hatt de ledende posisjonene i samfunnet, og hvordan samfunnet har blitt formet av dette. Patriarkatet sørget for eksempel for at kvinner over hele verden lenge fikk mindre utdanning og politisk erfaring enn sine mannlige medborgere. Oppfatningen om kvinnens utilstrekkelighet resulterte på sett og vis i et samfunn som gjorde kvinner dårligere forberedt til demokratisk deltakelse.

Det er lett å se paralleller til moderne samfunn. Unge, melaninrike, homofile og mennesker med funksjonsvariasjoner er underrepresentert i maktposisjoner. Det er ikke de formelle demokratiske rettighetene som hindrer deltakelse. Det er noe annet, mindre håndfast.

Ida Seljeseth. Foto: Universitet i Oslo.

I et demokrati er det aldri bare kunnskap om saken som bestemmer om man får gjennomslag eller ikke. For å få gjennomslag må du også mestre måten det diskuteres på. Ofte er dette uskrevene regler – kunnskap vi internaliserer gjennom deltakelse.

Uskrevene regler er imidlertid lite inkluderende. På den ene siden krever de uskrevene reglene deltakererfaring for å kunne delta på en god måte. På den andre siden bærer de ofte i seg holdninger som få ville vedkjent seg hvis de ble formulert i klartekst.

De danske retorikerne Christian Kock og Lisa Villadsen bruker begrepet *retorisk medborgerskap* for å beskrive måtene vi deltar i demokratiet på. Det retoriske medborgerskapet vårt kan være sterkt eller svakt, avhengig av vår evne til å delta og den statusen vi har i samfunnet. Klarspråk kan bidra til å styrke befolkningas retoriske medborgerskap blant annet ved å:

- tydeliggjøre normene for demokratisk deltakelse.
- åpne for diskusjon om hvordan vi ønsker at den demokratiske samtalen skal være.

Ida Seljeseth, phd. retorikk,
Universitetet i Oslo

SPRÅKFRÅGAN

Varför riksdagsledamot och talesperson men talman?

Efterledet *-man* brukar bytas ut för att göra titlar mer könsneutrala. Men i riksdagen heter det *talman* oavsett om hen tilltalas *fru talman* eller *herr talman*.

Hur könsneutralt ett ord uppfattas beror på flera faktorer. En faktor är våra tankar om vilka ordet används om. En *läkare* var en gång självklart en man, men när allt fler kvinnor är läkare har vår tolkning av ordet *läkare* ändrats i könsneutral riktning. Uppdraget som *talman* i riksdagen besattes länge med män, men sedan 1991 även med kvinnor.

En annan faktor är hur vi diskuterar ord. När det uppstår en debatt om huruvida ett ord signalerar kön, blir vi mer uppmärksamma på de aspekterna av ordet. Efterledet *-man* uppfattas som manligt av många, men inte av alla.

Om mer könsneutrala alternativ får spridning, kan det påverka. När man började använda *riksdagsledamot* uppfattades *riksdagsman* som allt mer manligt. Något alternativ till riksdagens *talman* har dock inte fått spridning.

Vad som framstår som könsneutralt är alltså föränderligt, och strategierna för att få språket mer könsneutralt skiljer sig också åt, från att kritisera och byta ut, till att tänka att om en titel används om både kvinnor och män kommer den att bli mindre knuten till kön.

Därför blir rekommendationerna olika, vi rekommenderar *riksdagsledamot* och *talesperson*, men *talman*.

Maria Bylin,
Språkrådet

NOTISER

Maria Fremer vikarierar

Till och med mars 2022 arbetar Maria Fremer tillsammans med Ingrid Olsson med klarspråksfrågor på Språkrådet. Maria jobbar i vanliga fall som myndighetspråkvårdare på vår finländska systemmyndighet Institutet för de inhemska språken. Hon vikarierar för Gabriella Sandström som är tjänstledig för att arbeta med kommunikation på Folkhälsomyndigheten.

Ingrid Olsson och Maria Fremer.

Lättläst om demokrati

Eftersom det här numret har demokrati som tema tipsar vi om boken *Det är vi som bestämmer! – så funkar demokrati* av Moa Candil. I boken förklaras på lättläst svenska vad demokrati är. Boken kommer från LL-förlaget och finns i två versioner, på lättläst nivå 1 respektive nivå 3.

Böcker om kropp och hälsa

Det har kommit två nya böcker om kropp och hälsa. I *Tala om kroppen* medverkar språkforskare från Sverige och Finland. De berättar bland annat om zoomtrötthet, cancermetaphorer och

slidkransar. I den norska boken *Helsespråk* skriver 25 författare om olika sidor av språklig kommunikation om hälsa och sjukdomar. I bokens sista kapitel presenterar professor Johan Tønneson tio teser om klarspråk.

Isof har ny webb

Institutet för språk och folkminnen (Isof), dit Språkrådet hör, har nyligen byggt om sin webbplats. Du hittar information om klarspråk på flera olika ställen, men en bra utgångspunkt är kortadressen www.isof.se/klarsprak.

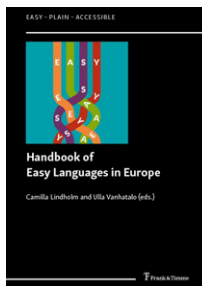
Hur kommunicerar man i kris?

MSB:s skrift *Vägledning för kommunikation under kriser – forskningsbaserade metoder med fokus på beteendeförändring och exempel från covid-19-pandemin* ger aktuella råd för alla som arbetar med kriskommunikation.

Lättläst i Europa

Handbook of easy languages in Europe är en ny bok på engelska om hur man arbetar med lättläst i 21 europeiska länder. Boken har sammanställts av de finländska språkforskarna Camilla Lindholm och Ulla Vanhatalo.

Vill du prenumerera på Klarspråk?

Anmäl din e-postadress på: isof.se/bulletinen. Det kostar inget.

Titta på filmerna från Språkrådsdagen

Missade du vår konferens *Språkrådsdagen* i maj? Temat för dagen var attityder till språk. Nu finns alla filmer från dagen på vår webbplats: www.isof.se/sprakradsdagen2021.

Grammatikens nyanser

Den nya läroboken *Nyanser av grammatik* av Johan Brandtler och Mikael Kalm problematiserar en rad aspekter av svenskans grammatik och ifrågasätter gamla sanningar och föreställningar.

UR KALENDERN

8 oktober 2021: Språktidningens konferens *Språkforum*, Stockholm.

13–14 oktober 2021: Konferensen *Clear writing for Europe*, EU (på distans).

4–5 november 2021: Konferensen *Forum för textforskning*, Oslo (på distans).

12 november 2021: Konferensen *Berätta utan text*, Stockholm.

26 november 2021: Språkrådets seminarium *Starta och driva klarspraksarbete* (på distans).

Klarspråk.

En tidning från Språkrådet, Institutet för språk och folkminnen. Box 20057, 104 60 Stockholm
Ansvarig utgivare: Harriet Kowalski
Redaktör: Ingrid Olsson
Telefon (växel): 0200-28 33 33
E-post: klarsprak@isof.se
Webbplats: isof.se/klarsprak

